

*Fyra essäer om
centerpartistisk förnyelse,
av*

*Fredrick Federley, Annie Johansson,
Gustav Andersson & Fredrik Runebert.*

Den frihetliga centern

Med förord av Ilan Sadé.

CAPTUS

Förord

Av Ilan Sadé, Förbundsordförande
Centerpartiets Höskoleförbund

Samuel framförde Herrens ord till dem som begärde en kung. 'Dessa rättigheter', sade han, 'tillkommer den kung som skall härska över er. Era söner tar han ut till sina stridsvagnar och hästar eller till att springa före hans vagn. Han kommenderar somliga att föra befäl över tusen man eller femtio. Några måste plöja hans jordar och bärga hans skördar, andra blir hans vapensmeder och vagnmakare. Era döttrar sätter han att blanda salvor åt honom, laga hans mat eller baka hans bröd. Han lägger beslag på era bästa åkrar, vingårdar och olivlundar och ger dem åt sina ämbetsmän. Han kräver tionde av er gröda och era vinskördar för att ge till sina hovmän och ämbetsmän. Han tar ut ert tjänstefolk och era bästa oxar och åsnor till att arbeta åt honom, och han kräver tionde av era färhjordar. Själva blir ni hans slavar. När detta händer kommer ni att ropa till Herren och be att få slippa den kung ni har valt åt er, men då skall han inte svara er.'

- Samuel I, 8:10-18

Domare¹ Samuels varnande ord till Israels barn när de begärde en kung för att leda dem har länge och väl inspirerat motståndare till personlig maktkoncentration. Man skall dyrka Herren och Lagen, snarare än någon mänsklig härskare!, vill Samuel ha sagt. Det framgår dock av texten att folkets törst efter en enväldshärskare hade framkallats av att Samuels söner, som hade avlöst honom som domare på hans ålders höst, som till skillnad från sin far var korrupta. Vilket ju är en film som har gått på repris intill våra dagar.

Hur förhindrar man maktkoncentration, stävjar korruption och skapar en anda av medborgerlig gemenskap? Att besvara denna fråga borde vara Centerpartiets uppdrag inför framtiden. Essäförfattarna i denna samling framhäver och resonerar kring olika delar av frågeställningen.

Fredrick Federley, som har givit CUF en liberal profil under sin tid som förbundsordförande, menar att Centerpartiet borde anamma de liberala principerna, som han även spårar tillbaka till partiets rötter som bonderörelse. Begäran om likabehandling inför staten för alla medborgare, motståndet mot maktkoncentration i dess olika skepnader och kravet på stärkt äganderätt lyfter Federley fram som klassiskt centerpartistiska och tillika klassiskt liberala tankar. Om man sätter hans essä i relation till min av domare Samuel inspirerade frågeställning, märker man att Federley främst behandlar frågan om hur maktkoncentrationen skall motverkas. Han finner ett svar i liberalismen.

Annie Johansson tar upp den författningsmässiga aspekten när det gäller motverkan av maktkoncentration. Hon framhäver liberalism och federalism som ett tydligt svar på frågan om hur makten skall förbli hos folket och i de små politiska församlingarna, så att vi slipper Samuels kung. Att diskutera konstitutionella frågor, såsom stärkt kommunalt och regionalt självstyre, är mindre vanligt bland dagens liberala debattörer. Maktkoncentration kan inte enbart stävjas med lägre skatter för individen, utan vi måste även dela på makten mellan olika offentliga organ. Johanssons essä berör indirekt även tanken om medborgerlig gemenskap, eftersom små och självstyrande kommuner uppmuntrar till folkligt engagemang i gemensamma angelägenheter. Vem vill engagera sig i en kommun som bara har att verkställa statliga beslut?

Fredrik Runebert beskriver de principer som Thorbjörn Fälldin stod för under sin tid som partiledare och statsminister. Den så kallade Ramviksmodellen – d v s att anlägga den enskilde medborgarens perspektiv på alla politiska förslag – sticker härvidlag ut. Andra särdrag är att försöka se till helheten och hålla byråkratin kort. De fälldinska principerna är mer angelägna än någonsin. De flyter in i alla tre delar av det av mig formulerade uppdraget för Centerpartiet.

Slutligen lägger Gustav Andersson stor vikt vid medborgerliga dygder som stärker de små samhällsgemenskaperna, likt familjen, grannskapet, ideella föreningar o s v. Anderssons fokus ligger – för att åter igen knyta an till min frågeställning ovan – helt på stärkandet av den medborgerliga gemenskapen. Han ställer sig

kraftfullt bakom en *kommunitär* tankeådra som också finns företrädd inom Centerpartiet.

De fyra essäerna kompletterar varandra på så sätt att de lyfter olika delar av det centerpartistiska uppdraget, men även genom att de olika värden som texterna förkroppsligar ömsesidigt stöttar varandra. Bakom orden "hindra maktkoncentration", "stävja korrupktion" och "skapa en anda av medborgerlig gemenskap" ruvar ju en förnuftig tolkning av de klassiska revolutionära slagorden: frihet, jämlikhet, broderskap.

Sambandet mellan dessa värden är det många som har hävdad genom tiderna. Frihet förutsätter t ex att gemene man har en god utbildning och betar sig anständigt mot sin nästa – i annat fall kommer massornas okunskap och samhällets upplösning föra med sig att friheten inte kan bestå. Omvänt kan inte kunskapen och de medborgerliga dygderna växa och blomstra i ett ofritt samhälle. Jag upplever att dylika resonemang helt saknas inom (ny)liberala kretsar i Sverige, där ensidigt strålkastarljus på frihet har fördunklat frihetens grundvalar. Sedan har vi socialister som har hängt upp sig på deras tolkning av jämlikhet, utan att betänka vad kväst frihet och upplöst broderskap kan betyda för denna i förlängningen. Broderskapsfanatiker har vi månhända ganska få av i Sverige, men i länder med starkt nationalistiska eller ytterligt konservativa krafter på banan är de desto fler. Deras broderskap blir ingen trevlig historia när frihet och jämlikhet befinner sig i utvisningsbåset.

För att inte dessa resonemang skall förbli klatschiga aforismer på ett abstrakt plan, gäller det naturligtvis att göra en väl underbyggd, förnuftig tolkning av verkligheten och bedöma vilket eller vilka värden som måste stärkas i samhället. Vad

bör Centerpartiets uppdrag bestå i rent konkret i dagens och den nära framtidens Sverige? Här är mitt förslag i all korthet:

- Öka den personliga friheten och integriteten. Sänk skattetrycket, öka valfriheten och det personliga ansvaret. Förhindra att den elektroniska övervakningen av medborgare blir mer omfattande än idag. Se istället till att staten kan sköta sina kärnuppgifter.
- Värna meritokratin – förtjänst och skicklighet. Likhet inför staten, oavsett härkomst, kön mm. Förhindra all särbehandling. Återupprätta en skola som är kunskapsinriktad och tar humaniora på allvar.
- Stärk samhällets små gemenskaper genom exempelvis valfrihet inom familjepolitiken och små, självstyrande kommuner.
- Inför federalt styrelseskick med försvagning av centralmakten. Låt de regioner som så önskar få överta makt av staten.
- Ta ansvar för kommande generationer – ta miljöhoten på allvar.

Republikanerna i 1600-talets England var motståndare till den samuelska enväldshärskaren, men de insåg även att ett samvälde utan kung ställer stora krav på dem som skall styra istället. Idag, i demokratins tidevarv, är det folket som styr – åtminstone indirekt. Frihet och medborgerliga dygder hör ihop. I den meningen ryms utan tvekan alla mina fem ovanstående punkter.

¹ En domare var, åtminstone i tidsspannet mellan Josuas död och monarkins upprättande, inte bara rättsskipare, utan även en samlande ledare i orostider.

Innehåll

Fredrick Federley
Centern som ett liberalt idéparti
sid 4

Annie Johansson
Federal frihet skapar liberal frihet
sid 6

Fredrik Runebert
Det Fälldinska arvet
sid 8

Gustav Andersson
Samhällsdebattens blinda fläckar
sid 10

* * *

Den här essäsamlingen samlar fyra artiklar tidigare publicerade i nättidskriften *Captus Tidning*.

Captus Tidning utges av den frihetliga tankesmedjan Captus.

www.captus.nu

Redaktör: Adam Nelvin
Ansvarig utgivare: Nima Sanandaji
© Captus 2006

Centern som ett liberalt idéparti

Av Fredrick Federley, Ordförande
Centerpartiets ungdomsförbund

Sedan något år pågår diskussionen om vad som händer i centerpartiet och vad den nya ideologiska orienteringen innebär. En del utomstående kanske ser på den nydanande idédebatten som ett politiskt missfoster vars öde är att dö vid ett partiledarskifte. Själv ser jag det som ett hemvändande och en för första gången tydlig ideologisk debatt inom partiet.

Det är ingen hemlighet att Centerpartiet inte varit hemvisten för svulstig ideologi. Snarare tvärtom. Centerpartiet gjorde under lång tid till sin sak att inte orientera sig ideologiskt utan att inta en djupt pragmatiskt hållning till de dagsaktuella politiska frågorna.

När så allt fler centerpartister kallar sig socialliberaler, liberaler eller frihetliga är det många som höjer på ögonbrynen. Men om vi ser tillbaka på partiets historia och försöker finna ideologiskt stöd för den sakpolitik som förs finns ett grundmurat liberalt arv - tyvärr alldeles för ofta oartikulerat i den pågående debatten, men ändå tydligt framträdande. Egentligen är det märkligt att ingen fört det på tal tidigare. Kanske är det ett arv från den misslyckade partisammanslagningen med Folkpartiet.

När Centerpartiet bildades under parollen "Bröder, låtom oss enas!" fanns tre tydliga mål för partiets politik: Krav på likabehandling inför staten, mot maktkoncentration och för en stärkt äganderätt.

Kraven på lika behandling inför staten kan kanske i dagens ljus te sig märkligt. Men för hundra år sedan var det ingen självklarhet att de resurser som staten använde för att göra investeringar i skolor, vägar, elektrifiering med mera kom alla till del. Inte heller var det någon självklarhet att den skolreform som var på väg att genomföras i städerna skulle nå också bygdernas barn.

I motståndet mot den alltfjämt tilltagande maktkoncentrationen finner vi ett annat klart liberalt ställningstagande. Argumenten och deras underbyggnad tog visserligen inte sitt bränsle ur den liberala debatt som redan rasat i århundraden. Kravet på en starkt begränsad stat visar ändå tydligt på partiets ideologiska hemvist.

Under hela århundradet har centerpartiet idogt rest kravet på en maktförflyttning från centralstaten till människorna och till de lägre beslutsarenorna. Utan att överdriva törs jag säga att man i den kritiken var den tydligaste kraften. Fokus har inte i huvudsak legat på statens storlek utan på avsaknaden av individuell och lokal makt. Till sin verklighet och konsekvens får kravet dock samma effekt även med annorlunda retorik.

Argumentationen har sedan kunnat följas i form av begreppet decentralisering, liksom i pensionsstriden och i lanserandet av ett grundtrygghetssystem, med en statlig minimigaranti i grunden och individens egna tilläggsförsäkringar som topp. I dag skulle de reformerna framstå som ett under av frihet och tillbakarullande av statens omfång.

De socialistiska lösningarna, som i allt väsentligt gör medborgaren mer beroende av staten, har på allt fler områden kommit att segra över de mer frihetliga förslagen. I samma takt som de förra systemen vunnit mark har de liberala systemförslagen försvunnit ur debatten. Kvar finns debatten om grundtrygghet endast hos centerpartiet.

Kravet om liket inför lagen fick som följd att centerpartiet som andra parti i Sverige och som första borgerliga parti ställde sig bakom lika möjligheter för homo- och heterosexuella att ansöka om adoption, lesbiska kvinnors lika möjlighet till insemination och något år därefter en könsneutral äktenskapsbalk.

Frédéric Bastiat beskriver träffsäkert vår personlighet som en förlängning av oss själva och egendomen som en förlängning av vår personlighet. Hans resonemang i skrifterna om "det man ser och det man inte ser" känns igen från den centerpartistiska idédebatten.

Många liberaler hävdar att utan äganderätten kan ingen individuell frihet uppnås och inget liberalt samhälle byggas. För centerpartiet har det aldrig funnits någon tvekan om vilket ställningstagande som är det riktiga när

det gäller äganderätten. Med sitt ursprung i bondeförbundet och den självägande bonden är det en självklarhet att företagsamheten och äganderätten varit centrala begrepp i debatten och i det politiska arbetet.

Allt sammantaget ger detta en bild av ett parti som i grunden bygger på liberala värden men som valt fel retorik utåt. Fördomar gentemot den jordbrukande befolkningen och en sammanblandning av EU:s och centerpartiets jordbrukspolitik har också gjort sitt för att bilden av centerpartiet blivit oerhört svårläst för en klassisk liberal. Samtidigt skall det tilläggas, vilket givetvis inte är någon hemlighet, att centerpartiet, precis som så när på alla andra politiska krafter i Sverige, kommit att lockas av den sociala ingenjörskonsten.

Framtiden för centerpartiet borde ligga i den liberala och frihetliga fåran i svensk debatt. De ideologiska grundvärdena och drivkraften finns där. Frågan är när partiet fullt ut kommer att våga lämna den självfokuserade debatten man tog sig efter 1970-talets storhetstid och omfamna den liberala traditionen, inte bara i interna debatter utan också i retorik och argumentation.

Centerpartiet borde redan tidigare ha bedömts vara ett liberalt parti. Tyvärr kom samarbetet med Socialdemokraterna under åren 1996-1998 och den då oerhört pragmatiska hållningen att stoppa upp den process som nu har fått ny luft under vingarna.

I takt med att allt fler liberala krafter havererat finns ännu större orsak för centerpartiet att bli mer principiellt fast och våga slåss med utgångspunkt i frihetsidealet och inte i pragmatism. Det politiska ledarskap Maud Olofsson visade i debatten om övergångsregler har gjort klart att när övertygelsen är tillräckligt stark så vågar partiet. Jag tror att centerpartiet än en gång behöver visa på detta tydliga liberalt grundade politiska ledarskap för att på allvar omfamnas av så väl en bredare väljarkår som av de frihetliga debattörerna.

Den här artikeln publicerades först i *Captus Tidning* nr 26, 2005.

Federal frihet skapar liberal frihet

Av Annie Johansson, 3:e vice ordförande
Centerpartiets ungdomsförbund

Den glorifierade, svenska nationalstaten har idag uppnått sin kulmen med ett statsbärande parti som genom utnämningssmakt, regleringar och pekpinningar skapat en partibärande nationalstat. Centralismens hårda kärna i form av system och maktbunkrar har lagt handfängsel på människors initiativförmåga, självförtroende och ansvarstagande.

Staten tar efter resebyråerna och flaggar för fler all-inklusivelösningar, där människors vardag styrs av nationalstatens omhuldande hand. Statens basala uppgifter har kraftigt vuxit i antal och är numer garanten för en rosenskimrande verklighet där allt från förskolor till pension är reglerat.

De liberala idéerna försvinner i strävan efter välfärdsstatens kollektiva lycka. Den enskilda människan försvinner i dimman av systemet. Byråkrati och centralstyre gör att makten istället för att flyttas närmare människan, försvinner längre bort. Vi behöver en samhällsordning som stärker den lilla sfären närmast var och en. Sfären där makten över liv och egendom finns. Det behövs en ordning där liberala värden får en chans att slå rot.

Dessa ingångar har gjort Centerpartiet till Sveriges mest radikala federalister. De liberala och federala värderingarna har en lång tradition inom partiet. Genom att sätta ner foten blev decentralisterna federalister i vår nya konstitutionella vision. Underifrånperspektivet, subsidiaritetsprincipen och arbetet mot enhetsstaten fick en ny etikett: En federalistisk världsordning. Sverige, EU och i förlängningen även världen skall byggas efter samma utgångspunkt som Centerpartiet haft tidigare men med tydliga, federala principer.

Kärnan i en federation är en vertikal maktindelning mellan centrala och lokala, politiska organ, där lokala organ har fler kompetensområden än de centrala. De underliggande nivåerna erkänner samtidigt vad en federal regering har auktoritet över och det är de lokala nivåerna som meddelar vad de centrala har för befogenheter, likt vad enhetsstaten idag gör.

Montesquieus maktindelning har influerat federalismens uppbyggnad, där två kammare i parlamentet skall finnas för att stävja att regionala intressen förbises. Genom en federal uppbyggnad finns beslutsmakten nära människan och lokala behov kan snabbt uppfyllas. En konstitutionell domstol skall förhindra att lokala beslutsfattare enbart tillgodoser vissa utvalda gruppers intressen. Domstolen skall också hantera konflikter gällande tolkning av konstitutionen.

Det klassiska storebrorssyndromet där nationalstaten håller ett vakande öga på lokala beslutsfattare försvinner i en federation. Somliga menar att detta kan leda till förtryck av enskilda människor under ledning av den lokala nivån, eftersom överliggande nivåer inte har någon rätt att ingripa gällande dess kompetenser. Då den härskande demokratin är direkt representativitet kan beslutsfattare som kränker människans frihet och livsutrymme avsättas.

Konstitutionalismen genomsyrar den federalistiska tanken. Federalismen institutionaliserar decentralismen och ser till att lokala och regionala nivåer förblir självständiga och att dess kompetenser regleras. Farhågan att mänskliga fri- och rättigheter kommer att urholkas av lokala despoter kan utsträngas genom att man reglerar detta i konstitutionen. Federation baseras på tillit mellan olika nivåer, en tillit som regleras i det konstitutionella fördraget.

Den koordinerade makten leder till att federalismen kan ses som ett sätt att skydda pluralismen och mångfalden i ett samhälle och framförallt skydda människans rätt gentemot en övermäktig statsmakt. Ett federalt statsskick skulle medföra ett nytt och starkare skydd för den enskildes rättigheter och utgöra ett klart hot mot korrupcion och maktfullkomlighet.

Somliga fruktar att en federation leder till separatism och etisk rivalitet regionerna emellan, vilket skulle stärkas ytterligare genom ekonomisk ojämlikhet. Med verklighetens glasögon är

regionerna idag inte homogena, snarare är pluralismen något som genomsyrar dagens samhälle. En federation kan hålla samman en stat som annars skulle ha problem med etiska konflikter, där varje region har kvar sin suveränitet vilande på det konstitutionella fördraget.

Federalismen leder till en starkare marknad och en bättre och mer dynamisk ekonomi. Konkurrensen och den fria marknaden leder till ett samhälle där regionerna måste marknadsföra sig för att locka till sig investerare och arbetskraft. I ett samhälle där människan är autonom får vi också en äganderätt och egendomsordning som stannar i den lilla sfären. I förlängningen leder det till ett samhälle som sjuder av företagsamhet och utveckling.

Ansvar för de grundläggande servicefunktionerna tillfaller i ett federalt system de lägre nivåerna. Skillnaden gentemot dagens centralstat är att de regionala nivåerna även har kompetens om intäktsposterna. Beslutanderätt korresponderar mot beskattningsrätten, vilket gör att demokratin kommer nära de enskilda människorna. Olikheterna regionerna emellan stimulerar till kreativt tänkande och effektivitet. Frihet och en mångfald inom federationen är bättre än likformighet och centralism.

Ser man till historien ser man att stora liberala framsteg har lett till utveckling av demokratin, där lagföring, respekten för de

individuella fri- och rättigheterna och expansionen av markandsekonomin är viktiga hörnstenar. Då liberalismen är förutsättningen för frihet, strävar alltid ett liberalt samhällsbygge efter att främja och utöka friheten för alla samhällsmedborgare. Frihet säkerhetsställs om människan tillerkänns personligt ansvar.

Ett liberalt samhälle är ett decentraliserat samhälle. Ett samhälle där människan och dess egendom är premisen för en frihetlig konstitution. Federalismen och dess betydelse för subsidiaritetsprincipen skulle skapa lagar som är förenliga med regionerna, öka människors självbestämmande samt främja den fria marknaden.

Federalismen som är ett överstatligt paradigm, med inslag av både överstatlighet och decentralism, blev den konstitutionella teori som vi såg bäst försvarade den enskilda människans strävan efter frihet. Ett samhälle som byggs med liberala värden och garanterar människans rättigheter gentemot staten. Ett Sverige där nationalstatstänket är en förhärskad syn och där vi får ett Sverige med fria och självbestämmande människor. Det är först då som liberalismen kan bli ledstjärna och genomsyra världsordningen. Det är först då vi har verklig frihet.

Den här artikeln publicerades först i *Captus Tidning* nr 1, 2006.

Det Fälldinska arvet

Av Fredrik Runebert, frilansskribent och fri debattör

Är det möjligt att skriva en essä om Thorbjörn Fälldin utan att nämna kärnkraften? Även om detta förvisso är en av de saker de flesta förknippar med Fälldin kommer jag i denna essä att utelämna den helt för att istället fokusera mer på Fälldins egenskaper, filosofi och ideologi. Trots att Fälldin har sagt sig vara ointresserad av ideologiska spörsmål var han en utpräglad idépolitiker med en konsekvent politisk agenda. Statsmannen Fälldins politiska agerande kan beskrivas med ordet helhetssyn. Denna helhetssyn på samhället gick dock inte ut över detaljkunskapen. Enligt Björn Elmbrant var Fälldin den mest insatta statsministern i svensk modern tid.

Vissa har betraktat Fälldin som ointelligent, något som motsagts av bland andra folktoppartisten Per Ahlmark i boken "Maktskifte" från 2001. Han menade att Fälldin var en av de mest intelligenta människor han har mött. När Ahlmark första gången gav uttryck för detta trodde många att han skämtade.

Enligt Per Ahlmark handlar dock inte intelligens om hur många ord man kan producera på en minut. Han menade att Fälldin istället hade förmågan att se de stora sambanden och mönstren i samhället, en betydligt bättre form av intelligens. Både Per Ahlmark ("Maktskifte", 2001) och Gösta Bohman ("Så var det", 1983) har påtalat hur Fälldin kunde finna brister i faktaspäckade informationsflöden och hur han med några ord kunde sammanfatta diskussioner av olika slag. Han kunde även ställa eftertänksamma frågor som emellanåt ställde experterna svarslösa.

En av Fälldins kapphästar var att experter och ministrar alltid skulle kunna förklara hur ett visst beslut skulle påverka Fälldins grannar i Ramvik. Denna metod att försöka formulera

konsekvenserna av abstrakta principer och politiska beslut i konkreta termer kom att kallas för Ramviksmetoden och är en bra metod för att undvika byråkrati och för att sätta människan i förgrunden. Ramviksmodellen blev ett tydligt uttryck för centerpartiets strävan efter decentralisering och federalism, något som i praktiken betyder att beslutsmakten ska ligga så nära folket som möjligt. Denna syn kombinerades hos Fälldin med ett socialt patos. Fälldin förespråkade en grundtrygghet för alla vilket gjorde att han främst fokuserade på svagare grupper såsom folkpensionärer.

Fälldins helhetssyn sträckte sig dock utanför det retoriska området. Folktoppartisten och arbetsmarknadsminister 1980-1982 Ingemar Eliasson nämner i sitt bidrag till boken "Maktskifte" ett exempel från en föredragning på arbetsmarknadsdepartementet. Efter att Eliasson föredragit ärendet frågade Fälldin: "Så arbetslösa ska röja sly efter vägarna?" Svaret blev: "Ja, det är tänkt så." Fälldin följde upp: Det är bra. Har ni flistugg med då?"

Björn Elmbrant tolkade i boken "Fälldin" från 1991 detta som ett utslag för Fälldins överdrivna detaljkunskaper, men Ingemar Eliasson menade att dessa frågor istället avslöjar hur Fälldin såg på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden var inte frikopplad från andra politikområden. Individen fick ett arbete och fyllde en funktion i samhället vilket var viktigt för dennes självkänsla. Samtidigt skulle arbetsmarknadspolitikerna stödja den ekonomiska politiken och frågan om flistuggen kopplar även in energipolitiken. Dessutom skulle röjningen av sly förbättra sikten för trafikanter och därmed minska risken för olyckor. Helhetssynen gjorde också att Fälldin inte främst såg siffror och statistiska staplar utan människor av kött och blod.

Helhetstänkandet visade sig också i regeringsarbetet där Fälldin, till skillnad från de andra två partiledarna, i regel satte regeringens intressen i förgrunden istället för det egna partiets. Detta ansvarstagande belönades inte av väljarna men gav borgerligheten en tro att maktskiften inte är omöjliga. Det visade också väljarna att en borgerlig regering inte leder till en social nedmontering, även om socialdemokraterna gärna målade och målar upp den bilden. Fälldins regeringar har visserligen fått mycket kritik för politiska felsteg såsom företagsakuten, men innan

man bedömer dem måste sammanhanget beaktas. Vänstern hade (och har) problemformuleringsprivilegiet, ett privilegium som tack vara Fälldins tre regeringar har försvagats.

Slutligen var det personliga ansvaret viktigt för Fälldin som gärna ställde krav på elever, på arbetslösa, på sjuka osv. Samtidigt var han noga med att försöka finna en balans mellan sådana krav och rättigheter. Ett sådant synsätt har länge saknats i Sverige där de rätt en rättighetssjuka där människor enbart har rättigheter gentemot staten och samhället men inga skyldigheter. Visserligen har bland annat folkpartiet börjat tala mer om skyldigheter men de låter istället rättigheterna komma i skymundan. Fälldins kontrasterar väl mot detta. Han försvarade exempelvis rätten att välja sin egen barnomsorg men betonade samtidigt föräldrarnas ansvar för barnens fostran. Han ville finna en balans mellan det materiella och det andliga och sade i ett anförande från 1979 om

livskvalitet: "Människorna måste också ha rätt till inre trygghet, gemenskap och möjligheter att ta personligt ansvar för varandra. Det fordrar att politiken utformas från en helhetssyn på människa och miljö."

Det som dagens centerparti främst kan lära av Fälldin är helhetssynen, ramviksmodellen som lätt kan integreras i federalismen, anti-byråkratin, balansen mellan skyldigheter och rättigheter, balansen mellan materialism och andlighet samt valfrihet. Centerpartiet bör försöka bli en motvikt till moderaterna som bedömer alla politiska förslag efter hur det påverkar arbetskraftsutbudet. Visst är det synsättet viktigt men systemet får aldrig gå före individerna. Där har centerpartiet sin mission!

Den här artikeln publicerades först i *Captus Tidning* nr 28, 2005.

Samhällsdebattens blinda fläckar

Av Gustav Andersson, Handläggare på Centerpartiets riksdagskansli

Den politiska debatten i Sverige har sina blinda fläckar. Samhällsproblem som kanske är allvarligare än tillståndet i ekonomin, välfärden och brottsbekämpningen, och i förlängningen innebär allvarliga hot mot både ekonomi och social trygghet, men som ändå inte debatteras seriöst. Några exempel:

Mellan 1996 och 2003 nästan tredubblades antalet sjukskrivna och 2004 förtidspensionerades 74.000 personer. En del kan förklaras av förändrade attityder, men är det enda förklaringen? Och varför har förresten attityderna ändrats?

En rad undersökningar visar att andelen barn och ungdomar i Sverige som mår psykiskt dåligt har ökat kraftigt de senaste tio-femton åren. En del av ökningen kan säkert förklaras med att problemet blivit känt, men jag tror att det finns goda skäl att tro att bilden i stort är riktig.

Allt fler människor åldras i ensamhet. Andelen äldre som träffar eller har telefonkontakt med något av sina barn minst en gång i veckan var påtagligt lägre 2002 än 1988 enligt undersökningar vid dessa tillfällen.

Stockholm lär vara den stad i världen som har den största andelen singelhushåll (något som för övrigt stadens turistkontor, på tidstypiskt sätt, skryter med på nätet). Hela förklaringen är knappast att individer själva väljer ensamheten. Det krävs som bekant två för att dansa tango.

Den som studerar statistiken över tid blir snabbt övertygad om att det inte bara handlar om tillfälliga trender. Människor tycks bli ensammare, mer egoistiska, mer benägna att ta sig friheter på det allmännas bekostnad och mer deprimerade och utsatta för psykisk ohälsa.

Personligen tror jag att alla exempel ovan speglar utarmningen av ett socialt kapital som är mycket viktigt både för individernas livskvalitet och för samhällets funktion på sikt. Konsekvenserna av utarmningen är att många människor mår dåligt eller får lida av ökad ensamhet, men också en sämre social integration, fler "farliga" människor, både i form av allvarligt psykiskt sjuka och av brottslingar. Dessutom skadas respekten för samhällets gemensamma institutioner – inklusive äganderätten och respekten för människovärdet.

Denna sociala erosion tycks bestå av två till synes paradoxala komponenter:

Dels en mycket stark moralisk individualism som omhuldas både av den socialdemokratiska statsapparaten och av budskapen i kommersiell reklam. Den innebär att varje individ själv förväntas hitta vägarna till ett meningsfullt ("kul") liv. Så länge man inte skadar andra är det enda viktiga att man gör det man själv vill och inte anpassar sig till konventioner eller omgivningens behov (något som ofta betraktas som lite korkat eller som ett uttryck för könsförtryck). Detta till skillnad mot tidigare epoker som i varierande utsträckning präglats av gemensamt erkända värdeskalor där individens olika insatser för sina medmänniskor och för det omgivande samhället gav status och erkännande. Det var bra att vara flitig, modig, självuppoffrande, sparsam, lojal mot familj och släkt, anspråkslös, redbar och rättvis. Det var dåligt att vara lat, slösaktig, otacksam, förmäten, skrytsam, tjuvaktig och ansvarslös i sina sociala relationer eller mot sina huvudmän. I dag är det viktigaste att vara kul, cool och sexig.

Den andra komponenten är en mycket långt gående ansvarsbefrielse. Samma individer vars kreativitet och förmåga att skapa sin egen lycka prisas i läroplaner och partiprogrammens portalparagrafer betraktas samtidigt i den praktiska politiken som hjälplösa offer för sitt sociala arv eller livets hårda törnar. Följaktligen är de i politikernas, socialbyråkraternas och journalisternas ögon oskyldiga till alla sina misslyckanden och felsteg och berättigade till hjälp från stat och kommun ur de flesta besvärliga situationer.

Detta är självklart inte långsiktigt hållbar position. Den måste antingen leda till att staten tvingas inta en starkt moraliserande och kontrollerande roll i syfte att hålla ihop samhället,

eller en position där egenansvaret för individer och grupper ökar i takt med att staten förlorar förmågan och legitimiteten att hålla dem under armarna. Eventuellt kan denna utveckling framtingas genom en period av ekonomiskt och socialt sönderfall, och det finns en risk att förutsättningarna för ett liberalt och öppet samhällsklimat kraftigt försämras genom denna process.

Ett alternativ är naturligtvis att politikerna läser skriften i väggen och vidtar åtgärder för att skapa en ny jämvikt. Detta är i själva verket ett av de viktigaste skälen till varför en ny borgerlig regering behövs omgående. I första hand måste det handla om åtgärder som syftar till att återställa känslan av samband mellan handling och konsekvens för individen och de små gemenskaperna. Men jag tror också att det är önskvärt att även de offentliga institutionerna intar en mer värderingsbärande attityd, inte minst för att svänga balansen i ekonomin till entreprenörskapets och inte till den passiva konsumtionismens håll. När det individuella ansvaret ökar kan det också vara viktigt att tydligt propagera för att detta ansvar även gäller våra nära och de som finns kring oss i lokalsamhället.

För det första behövs det ett brott med den dominerande uppfattningen att människors moraliska förhållningssätt är en ren privatsak. Politiska företrädare har en viktig uppgift i att föra ett öppet samtal om vad det innebär att vara människa och medborgare. Självfallet bör en utgångspunkt vara ett öppet samhälle där både människors olikhet och lika värde respekteras. Men samtidigt får individen vänja sig att i högre grad bedömas utifrån sin moraliska kvalitet. Som politiker får man inte skygga för att ifrågasätta kravmentalitet, "nånannanism" och social indifferens. Vi bör säga upp det rådande samhällskontrakt som innebär att det alltid är politikernas och offentliga tjänstemäns uppgift att lösa alla medborgares problem och istället framhäva såväl det personliga ansvaret som vars och ens ansvar som medmänniska.

För det andra är det dags att på nytt göra individerna och de mellanmänniska gemenskaperna delaktiga i det konkreta samhällsarbetet genom skattesänkningar, valfrihetssystem och politisk decentralisering. Makten och ansvaret över skolan, närområdet och omsorgen om barn och

gamla bör återföras till familjer, anhöriga, grannskap, sociala organisationer, samfund och andra lokala gemenskaper.

Genom att återföra makt till familjer, grannskap och det civila samhället kommer dessa gemenskaper att få ökad betydelse och status. Med verktyg att påverka sina livsvillkor kommer också känslan av att kunna påverka något annat än den egna hårfärgen eller musiksmaken att växa.

För det tredje bör de normgivande institutioner som politiken förfogar över, återta det ledarskap som man förlorat till konsumtions och medie-marknaderna. Skolan är en sådan institution. Den bör inte fungera som en tummelplats för individualistisk självhävdelse och socialt destruktiv elevanarki, utan vara en välordnad och i viss utsträckning disciplinerad miljö där kunskap och ett väl utfört arbete respekteras och premieras, och där sociala och medborgerliga dygder tillämpas och sprids. Samma sak gäller offentliga miljöer. Nedklottrade tunnelbanor och söndersparkade parkbänkar predikar ansvarslösheten och anarkins evangelium. Rättssystemet måste också dra slutsatser. Dagens systematiska nonchalans inför småbrottsligheten bidrar till att forma både värderingar och beteenden.

För det fjärde bör den ekonomiska politiken främja medborgarnas direkta delaktighet genom personligt ägande och företagande. Den som driver eller arbetar på ett mindre företag, äger sitt eget hus och handlar i den lokala lanthandeln är på ett konkret plan hela tiden inbegripen i personliga relationer med sina ekonomiska medspelare. I dessa relationer vårdas och utvecklas normer och värderingar som betonar värdet av långsiktighet, aktivitet, samarbete, ömsesidighet och ansvarstagande. Socialdemokratiens "kapitalism utan kapitalister" har programmatiskt gynnat storskalighet och institutionaliserat ägande samtidigt som den reducerar individens delaktighet på marknaden till att vara löntagare och konsument.

Det kan tyckas oliberalt och moraliserande att föra den typ av argumentation som jag fört fram ovan. Men kanske är skillnaden mellan en liberal och en kommunitär ståndpunkt i praktiken inte så stor. En politik som återför mer makt och ansvar till individerna kommer också att ta bort en del av dagens politiskt beslutade hinder mot sociala

gemenskaper och ett starkare civilt samhälle. Kan det ideologiska äktenskapet mellan liberalismen och socialdemokratien upplösas till förmån för en ny liberal-kommunitär union kommer fördelarna att bli gynnsamma för båda parter. Kanske innebär det räddningen för ett liberalt samhälle undan ett mycket värre öde.

Detta är också framgångsreceptet för en långsiktig borgerlig politik. Dels eftersom den tar medborgarnas verkliga problem på allvar. Dels

därför att den lägger grunden för ett nytt samhällskontrakt som är minst lika stabilt som och mer hållbart än dagens, eftersom det ytterst kommer att bygga på individernas självvalda sociala beteenden i en frihet under ansvar.

Den här artikeln publicerades först i *Captus Tidning* nr 8, 2006.

Captus är en frihetlig tankesmedja som arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

Captus vill fungera, dels som idéproducent, dels som en länk mellan idéproducent och idékonsument. Captus medarbetare bevakar dagligen ett sextiotal tankesmedjor, dagstidningar och tidskrifter. Vi sorterar i flödet av information och sammanfattar och länkar till de mest intressanta artiklarna på vår hemsida.

Som idéproducent arrangerar Captus seminarier, medverkar i debatter samt producerar debattartiklar och rapporter. Captus medarbetare publiceras regelbundet i tidningar som *Svenska Dagbladet*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Aftonbladet*, *Expressen* och *Östgöta Correspondenten*, liksom i tidskrifter som *Tech Central Station*, *American Enterprise* och *Human Events*.

Captus driver även nättidningen *Captus Tidning*, som utkommer med fem till sju artiklar varje vecka. *Captus Tidning* fungerar dels som en opinionsbildande tidskrift, dels som en plattform för unga lovande skribenter som vill utveckla sitt skrivande.

Captus är huvudsakligen baserad i Göteborg, men finns även representerad i Stockholm, Uppsala, Cambridge, Chicago och München.

www.captus.nu